

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата юридичних наук, професора Левченка
Юрія Олександровича на дисертацію Ржемовського Владислава
Миколайовича на тему «Міжнародні механізми протидії злочинам у
банківській сфері», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі
знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Ступінь актуальності обраної теми дисертаційного дослідження В. М. Ржемовського «Міжнародні механізми протидії злочинам у банківській сфері» є беззаперечно високим і зумовлений комплексом сучасних безпекових, економічних, технологічних, цифрових та інтеграційних викликів, що постали перед Україною в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації, глибокої трансформації глобальних фінансових ринків і стратегічного курсу держави на європейську інтеграцію.

Банківська система на початку XXI століття вже давно перестала бути виключно національним інститутом. Вона функціонує як транскордонна інфраструктура світового руху капіталу, дистанційного обслуговування клієнтів, електронних платіжних інструментів, криптоактивів, автоматизованих фінансових сервісів і складних моделей ідентифікації та верифікації учасників фінансових операцій. За таких умов банківська діяльність одночасно виступає об'єктом кримінально-протиправних посягань і каналом (інструментом) легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, санкційного обходу, прихованого переміщення активів, обслуговування організованої злочинності та реалізації транснаціональних фінансово-злочинних схем.

Міжнародна аналітика переконливо підтверджує масштаб проблеми. За оцінками Nasdaq Verafin, у 2023 році через глобальну фінансову систему пройшло близько 3,1 трлн доларів США незаконних коштів, а очікувані глобальні втрати від шахрайських схем становили сотні мільярдів доларів. FATF у своїх

звітах послідовно акцентує увагу на пріоритетності розшуку, арешту та повернення активів. Дані FBI Internet Crime Complaint Center фіксують сотні тисяч скарг і багатомільярдні збитки. Дослідження Chainalysis свідчать про істотне зростання обсягів незаконних операцій з криптоактивами, зокрема тих, що пов'язані з підсанкційними суб'єктами. Біометричні та поведінкові дослідження «BioCatch» вказують на те, що злочинці вже ефективніше використовують інструменти штучного інтелекту, ніж банки - засоби їх виявлення.

Для України актуальність теми набуває особливої, безпекової гостроти. В умовах воєнного стану банківська інфраструктура виконує не лише економічну, а й безпосередньо національно-безпекову функцію. Через фінансові канали можуть здійснюватися підтримка підсанкційних осіб і структур, обхід міжнародних санкційних режимів, фінансування воєнної економіки держави-агресора, приховане виведення капіталу та використання банківських і криптоактивних інструментів в інтересах збройної агресії. Водночас євроінтеграційний курс України вимагає не формального, а реального наближення національної AML/CFT-системи до стандартів FATF, MONEYVAL, Базельського комітету з банківського нагляду, Егмонтської групи та наднаціональної архітектури Європейського Союзу, включно зі створенням Authority for Anti-Money Laundering and Countering the Financing of Terrorism - AMLA, Anti-Money Laundering Regulation 2024/1624, Markets in Crypto-Assets Regulation, Transfer of Funds Regulation та іншими актами пакета 2024 року.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, присвячених економічній, фінансовій і банківській злочинності (О. О. Дудоров, А. М. Клочко, Н. О. Гуторова, В. В. Голіна, О. М. Джужа, Чернявський, О. Г. Кальман та інші, а також зарубіжні дослідники N. Boister, C. Brummer, G. Stessens, K. Tiedemann, T. Parkman та ін.), питання міжнародних механізмів протидії злочинам у банківській сфері як цілісного кримінологічно-правового явища залишаються дослідженими фрагментарно. У вітчизняній науці практично відсутні комплексні монографічні дослідження, у яких би системно поєднувалися кримінологічна

характеристика таких злочинів, конвенційні, інституційні, європейські наднаціональні, санкційно-безпекові та національно-імплементацийні виміри з урахуванням умов воєнного стану, цифровізації фінансових ринків і європейської інтеграції. Саме цю наукову прогалину і заповнює дисертація В. М. Ржемовського.

Актуальність роботи посилюється її високою практичною значущістю. Ефективна система міжнародних і національних механізмів протидії злочинам у банківській сфері є необхідною умовою забезпечення фінансової, економічної та національної безпеки держави, захисту міжнародної фінансової допомоги та коштів, спрямованих на відбудову, формування сприятливого інвестиційного середовища та реалізації політики післявоєнного відновлення України. Обраний напрям дослідження повністю відповідає пріоритетним тематичним напрямкам наукових досліджень в умовах воєнного стану, Стратегії економічної безпеки України, Стратегії боротьби з організованою злочинністю, Комплексному стратегічному плану реформування органів правопорядку та іншим програмним документам.

Таким чином, дисертаційне дослідження В. М. Ржемовського присвячене надзвичайно актуальній і суспільно значущій проблематиці, має високий теоретичний і прикладний потенціал і повністю відповідає сучасним потребам розвитку кримінально-правової та кримінологічної науки, а також викликам, що постали перед системою кримінальної юстиції, фінансового моніторингу та банківського нагляду України.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертаційному дослідженні, у своїй переважній більшості є належним чином обґрунтованими, логічно послідовними, внутрішньо узгодженими та переконливими. Автор продемонстрував високий рівень володіння методологією наукового пізнання, використав комплекс загальнонаукових і спеціально-юридичних методів і залучив значний масив

нормативних, доктринальних, аналітичних та емпіричних джерел, що забезпечило ґрунтовність, системність і міжгалузевий характер проведеного аналізу.

Методологічну основу дисертації становить поліметодологічний підхід, зумовлений міжгалузевим характером предмета дослідження. На філософському рівні застосовано діалектичний метод для дослідження механізмів у їх розвитку та взаємозв'язку з процесами фінансової безпеки, євроінтеграції, цифровізації та воєнного стану і синергетичний підхід для осмислення AML/CFT-системи як відкритого, динамічного багаторівневого явища. На загальнонауковому рівні використано системний, функціональний, аксіологічний, статистичний, соціологічний та емпірично-аналітичний методи. На спеціально-юридичному рівні - порівняльно-правовий, формально-юридичний, історико-правовий і догматичний методи. Як допоміжний емпіричний інструмент застосовано аналітику блокчейн-транзакцій, що дозволяє дослідити криптоактивні механізми санкційного обходу без підміни формально-юридичного та процесуального аналізу.

Емпіричну базу становлять результати опитування 388 працівників правоохоронних органів і фінансового сектору, діяльність яких пов'язана з протидією кримінальним правопорушенням у сфері банківської діяльності; звіти та узагальнення Державної служби фінансового моніторингу України, Національного банку України; матеріали міжнародних інституцій - FATF, MONEYVAL, Europol, FBI IC3, Nasdaq Verafin, BioCatch, ComplyAdvantage, Chainalysis, European Banking Authority та інших.

Дисертант не обмежується констатацією існуючих проблем теоретичного та прикладного характеру, а пропонує конкретні, науково обґрунтовані напрями їх вирішення. Зокрема, сформульовано пропозиції щодо поглиблення кримінально-правового реагування щодо юридичних осіб, реформування механізмів розшуку, заморожування, конфіскації та управління активами, повноцінного включення постачальників послуг у сфері криптоактивів до AML/CFT-поля, створення централізованого механізму доступу до інформації

про банківські та платіжні рахунки, удосконалення зворотного зв'язку між ДСФМУ та органами кримінальної юстиції, посилення захисту міжнародної фінансової допомоги і коштів відбудови, а також розвитку спеціалізованих підходів до оцінювання юрисдикцій, які використовуються для обходу санкційних режимів. Це свідчить про прагнення автора забезпечити високий прикладний потенціал дослідження.

Все наведене дозволяє стверджувати, що дисертаційна робота В. М. Ржемовського характеризується аргументованістю, достатньою обґрунтованістю запропонованих висновків і рекомендацій та високим рівнем теоретико-методологічної культури.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером і змістом дисертаційна робота є одним із перших в Україні комплексних монографічних досліджень, у якому сформульовано кримінологічні засади міжнародних механізмів протидії злочинам у банківській сфері та обґрунтовано напрями їх імплементації у систему кримінально-правового, фінансово-моніторингового, банківсько-регуляторного та санкційного забезпечення фінансової безпеки України з урахуванням умов воєнного стану, цифровізації фінансових ринків, трансформації сучасних криміногенних загроз і європейської інтеграції. Зокрема:

вперше:

– розроблено цілісну концепцію протидії злочинам у банківській сфері, у межах якої кримінологічну характеристику таких злочинів (їх стан, структуру, динаміку, латентність, детермінанти, особу правопорушника та віктимологічні особливості) поєднано із системою міжнародних механізмів протидії та напрямими їх імплементації у законодавство і правозастосовну практику України;

– запропоновано авторську класифікацію злочинів у банківській сфері за чотирма групами: злочини проти встановленого порядку здійснення банківської діяльності (ст. 218-1, 220-1, 220-2 КК України); злочини проти фінансової

безпеки та інструментарію банківської системи (ст. 199, 200, 209, 209-1, 222-1, 232-1, 232-2 КК України); злочини проти майнових прав та законних інтересів учасників банківських правовідносин (ст. 190, 191, 192, 222 КК України); злочини у сфері службових, інформаційних та комплаєнс-відносин (ст. 231, 232, 232-1, 361–367, 364, 364-1, 366, 367 КК України);

– аргументовано, що система міжнародних механізмів протидії становить цілісну, структурно впорядковану кримінологічно-правову систему, яка ґрунтується на поєднанні норм міжнародного права, права Європейського Союзу, стандартів FATF, MONEYVAL, Базельського комітету, Егмонтської групи та національного законодавства і охоплює конвенційний, інституційний, європейський наднаціональний, санкційно-безпековий та національно-імплементаційний виміри;

– розроблено функціональну модель взаємодії суб'єктів міжнародної та національної протидії, за якою FATF формує глобальні стандарти, MONEYVAL здійснює регіональне оцінювання, Базельський комітет визначає стандарти управління ризиками, Егмонтська група забезпечує інформаційний обмін, інституції ЄС (включаючи AMLA) формують наднаціональну архітектуру, а вітчизняні суб'єкти забезпечують імплементацію, виявлення, розслідування, арешт, конфіскацію та управління активами;

– обґрунтовано, що в умовах воєнного стану AML/CFT-система виконує не лише превентивну, а й безпекову функцію виявлення та нейтралізації фінансових каналів, пов'язаних із санкційним обходом, прихованим переміщенням капіталу, підтримкою підсанкційних осіб і використанням банківської інфраструктури в інтересах збройної агресії;

– запропоновано використання аналітики блокчейн-транзакцій як допоміжного емпіричного інструменту правового і кримінологічного аналізу криптоактивних механізмів обходу санкцій, легалізації доходів і фінансування підсанкційних або пов'язаних із воєнною агресією суб'єктів без підміни формально-юридичного, кримінально-правового та процесуального аналізу;

удосконалено:

- поняття «злочини у банківській сфері» шляхом його розгляду крізь поєднання нормативного, кримінологічного та функціонально-інституційного вимірів;

- систему детермінант злочинів у банківській сфері шляхом їх диференціації на економічні, організаційно-управлінські, правові, кадрові, технологічні, корпоративно-етичні, корупційні та воєнно-безпекові чинники;

- розуміння AML/CFT-системи як складової фінансової та національної безпеки держави в умовах воєнного стану;

дістали подальшого розвитку:

- теоретичні підходи до імплементації міжнародних стандартів у державах – членах Європейського Союзу з урахуванням досвіду координації між підрозділом фінансової розвідки, банківським наглядом і правоохоронними органами, цифрової інтеграції реєстрів, розвитку наглядової аналітики та посилення контролю за CASP/VASP;

- напрями вдосконалення національної системи протидії з урахуванням української правової традиції, умов воєнного стану, євроінтеграційного курсу та потреб посилення фінансової безпеки держави.

Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Основні наукові результати дисертації викладені у фахових наукових виданнях України, зокрема «Наше право», «Європейські перспективи», «Право. UA», «Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління» та матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій, що підтверджує належний рівень апробації.

Структура дисертації є логічною, послідовною і зумовленою предметом, метою та завданнями дослідження. Робота складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів (що містять відповідні підрозділи), висновків, списку використаних джерел та додатків. У вступі належним чином обґрунтовано вибір теми, визначено мету, об'єкт, предмет, завдання, методологічні засади,

наукову новизну, теоретичне і практичне значення, наведено відомості про апробацію та структуру роботи.

Аналіз змісту розділів дисертації. У першому розділі «Теоретико-правові засади протидії злочинам у банківській сфері» автором здійснено комплексний аналіз методології дослідження, визначено злочини у банківській сфері як об'єкт кримінологічного дослідження, узагальнено міжнародні та національні практики класифікації та надано кримінологічну характеристику відповідних злочинів (стан, структура, динаміка, латентність, детермінанти, особа правопорушника, віктимологічні особливості). Важливим здобутком є авторська класифікація за чотирма групами, яка дозволяє охопити як посягання на регуляторні та інституційні основи банківського ринку, так і використання банківської інфраструктури як інструменту легалізації, санкційного обходу та транснаціональних схем. Розділ характеризується належним рівнем теоретичної аргументації, логічністю викладення матеріалу та науковою новизною окремих положень.

У другому розділі «Система міжнародних механізмів протидії злочинам у банківській сфері» здійснено системний аналіз конвенційних міжнародно-правових інструментів, інституційних механізмів (FATF, MONEYVAL, Базельський комітет, Егмонтська група), механізмів Європейського Союзу (включаючи AMLA та пакет 2024 року) та санкційно-безпекових механізмів. Наукову цінність становить функціональна модель взаємодії суб'єктів міжнародної та національної протидії. Окрему увагу приділено санкційно-безпековому виміру та використанню аналітики блокчейн-транзакцій як допоміжного інструменту. Розділ відзначається високим рівнем аналітичності, системністю підходу та практичною спрямованістю отриманих результатів.

У третьому розділі «Імплементация міжнародних механізмів у національне законодавство та практику України» досліджено стан імплементції міжнародних стандартів в Україні, проведено порівняльно-правовий аналіз європейських моделей імплементції та обґрунтовано напрями вдосконалення

національної системи протидії в умовах євроінтеграції та воєнного стану. Позитивно слід оцінити конкретність і практичну орієнтованість запропонованих рекомендацій щодо поглиблення кримінально-правового реагування щодо юридичних осіб, повного включення CASP/VASP до AML/CFT-поля, створення централізованого механізму доступу до інформації про рахунки, удосконалення зворотного зв'язку між ДСФМУ та органами кримінальної юстиції, посилення захисту міжнародної фінансової допомоги і коштів відбудови. Розділ має виражену прикладну спрямованість.

У висновках дисертації сформульовано наукові положення та одержані результати, що в сукупності спрямовані на вирішення важливого наукового завдання щодо розроблення теоретичних засад і науково обґрунтованих рекомендацій у сфері міжнародних механізмів протидії злочинам у банківській сфері.

Загалом дисертаційна робота є цілісною, завершеною та науково обґрунтованою працею, у якій автору вдалося комплексно розкрити проблематику, сформулювати теоретично значущі висновки та розробити практичні рекомендації, що мають важливе значення для розвитку кримінологічної науки та вдосконалення правозастосовної діяльності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Одночасно з численними здобутками та позитивними положеннями виконаного дослідження, загалом позитивно оцінюючи дисертаційну працю, зосередимо увагу на окремих суперечностях, дискусійних положеннях і аспектах, які, на думку офіційного опонента, потребують додаткової аргументації, уточнення або роз'яснень під час публічного захисту дисертації. Ці зауваження носять конструктивний характер і спрямовані на подальше вдосконалення наукових підходів автора.

1. Попри ґрунтовний аналіз санкційно-безпекових механізмів і використання кейсу криптоактивів, зокрема A7A5, як ілюстрації механізмів обходу санкцій, процесуальні аспекти застосування аналітики блокчейн-

транзакцій як орієнтуючої (а не доказової) інформації в кримінальному провадженні розкриті недостатньо глибоко. Автор правильно підкреслює, що така аналітика не замінює формально-юридичного та процесуального аналізу, однак межі її допустимості, способи процесуального оформлення, співвідношення з вимогами статей 93, 94, 99 КПК України та стандартами Європейського суду з прав людини щодо якості доказів потребують більш детального висвітлення. Це особливо актуально в умовах обмеженого доступу до транскордонної інформації під час воєнного стану.

2. У третьому розділі автор пропонує низку важливих і своєчасних напрямів удосконалення національної системи - поглиблення кримінально-правового реагування щодо юридичних осіб, повне включення CASP/VASP до AML/CFT-поля, створення централізованого механізму доступу до інформації про рахунки, удосконалення зворотного зв'язку між ДСФМУ та органами кримінальної юстиції. Однак інституційні колізії між адміністративною моделлю функціонування Державної служби фінансового моніторингу України та завданнями органів досудового розслідування, прокуратури і суду висвітлені фрагментарно. Більш системний аналіз можливих механізмів узгодження цих функцій, включаючи питання зворотного зв'язку, оцінки ефективності використання матеріалів фінансової розвідки, розмежування повноважень, посилив би прикладний характер рекомендацій.

3. Авторська класифікація злочинів у банківській сфері за чотирма групами є науково цікавою, обґрунтованою і має безсумнівну евристичну цінність. Водночас окремі питання співвідношення запропонованих груп із існуючою систематикою Особливої частини Кримінального кодексу України залишаються дискусійними. Зокрема, деякі склади (наприклад, ст. 209, 209-1, 222-1 КК України) можуть одночасно «перетинатися» з кількома групами, а питання віднесення окремих діянь до сфери службових і комплаєнс-відносин потребують додаткового концептуального уточнення з урахуванням сучасної практики Верховного Суду та Вищого антикорупційного суду.

4. У дисертації обґрунтовано доцільність вибіркового використання європейського досвіду. Водночас критерії такої «вибірковості» (з урахуванням української правової традиції, умов воєнного стану та інституційної спроможності) сформульовані досить загально. Більш чітке визначення пріоритетних елементів європейських моделей (наприклад, щодо реєстрів рахунків, наглядової аналітики, управління активами), які доцільно імплементувати в першу чергу, підвищило б практичну цінність відповідних пропозицій.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що тема дисертації є надзвичайно актуальною, сформульовані автором висновки й рекомендації є достатньо аргументованими, вирізняються науковою новизною і мають як теоретичне, так і практичне значення. Перелічені вище зауваження в цілому не впливають на високу позитивну оцінку роботи, оскільки спрямовані на уточнення, доповнення або подальший розвиток окремих положень дисертації і в низці випадків носять спірний чи дискусійний характер. Проявів порушення академічної доброчесності в ході ознайомлення з текстом дисертаційної роботи виявлено не було.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність в цілому, оформлення. Зміст дисертації відповідає заявленій здобувачем науковій спеціальності 081 – «Право». Робота пройшла належну апробацію. Дисертація є кваліфікованою, завершеною працею, у якій не виявлено порушень академічної доброчесності. Дослідження підготовлено зрозумілою, юридично і літературно грамотною мовою. Оформлення дисертації загалом відповідає встановленим МОН України вимогам.

Отже, дисертація на тему «Міжнародні механізми протидії злочинам у банківській сфері» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), наказу МОН України № 40 від 12 січня

2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – Ржемовський Владислав Миколайович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

професор кафедри кримінології

та інформаційного права

Національної академії внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, професор

Юрій ЛЕВЧЕНКО